

Майя НагорнякORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2197-1338>кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри аудіовізуальних медіаНавчально-наукового інституту журналістики,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)
maiia.nahorniak@knu.ua

УДК 654.19:070](477)"19"(091)

**ЧАСОПИС «РАДІО. МОВЛЕННЯ. СЛУХАННЯ.
ТЕХНІКА. АМАТОРСТВО»****ТА ЙОГО РОЛЬ У СТАНОВЛЕННІ
УКРАЇНСЬКОГО РАДЯНСЬКОГО
РАДІОМОВЛЕННЯ****30-х – ПОЧАТКУ 40-х рр. ХХ століття**

DOI 10.37222/2786-7552-2025-7-5

В історії України період 30-х – початку 40-х рр. ХХ століття позначений становленням національної радянської державності, що спричинилася до появи тоталітарного режиму. З метою пояснити кожне питання суспільного життя партія й держава активно використовували єдину тоталітарну ідеологію, яка породжувала ідеологічну монополію на істину. Роль провідника цієї ідеології з-поміж інших медіа взяло на себе й радіомовлення. Прикметно, що тієї буремної пори функціонувало спеціалізоване видання, яке висвітлювало всі аспекти функціонування радіо, про що свідчить назва часопису – «Радіо. Мовлення Слухання. Техніка. Аматорство».

Метою статті є з'ясувати шляхи, завдяки яким журнал набув ознак одного з головних інструментів утвердження українського радянського радіомовлення. Серед завдань вирізняємо такі: здійснити вивчення тематичного спрямування матеріалів видання, дослідити сутнісні й структурні характеристики контенту.

Задля досягнення мети й вирішення завдань були використані такі методи, як історичний, емпіричний, метод контент-аналізу, метод узагальнення.

Новизна статті полягає у тому, що здійснено спробу детально вивчити таке медійне явище вказаного періоду, як радіопреса, та

її роль у суспільно-політичних процесах на теренах радянської України 30-х – початку 40-х років ХХ ст.

Часопис «Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство» як основне спеціалізоване видання про радіо України відіграв подвійну роль: він був політичним рупором радянської влади й засобом комунікації для різних категорій слухачів. У такий спосіб було започатковано випуск фахової літератури для спеціалістів і аматорів радіосправи.

Ключові слова: тоталітарний режим, українське радянське радіомовлення, радіорух, радіофікація, радіомовлення.

Постановка проблеми. В історії радянської України період 30-х – початку 40-х рр. ХХ ст. ознаменувався небаченими темпами соціалістичного будівництва, що проходило під гаслом – наздогнати й випередити капіталістичні країни. З цією метою державні й партійні органи залучали наявні медійні засоби до висвітлення усіх царин життя і, відповідно, пропаганди суспільного устрою. Високопосадовці вважали, що культурницька та духовна сфери є найвужчими місцями застосування ідеології панівного режиму. А радіо ж, на їхнє переконання, завдяки своїм функціональним властивостям зможе й повинно допомогти здолати труднощі в означених галузях.

У розв'язанні проблеми першорядну роль відіграв радіорух, який у радянській Україні, як і в усьому Радянському Союзі, набув нечуваного розмаху. Він виявив себе в активному застосуванні потужностей наймолодших на ту пору галузей техніки та промисловості, а саме радіофікації й радіомовлення, які давали змогу охопити тоталітарною ідеологією мільйони мас робітників і селян. Справи радіофікації, радіомовлення і радіотехніки були такою мірою новаторськими, що потребували найпильнішої уваги влади, зосередження навколо них громадської думки, повсякчасної зацікавленості й підтримки слухацької спільноти. Звісно, нові галузі суспільного життя на початках зазнавали різних перешкод, мали стихійний розвиток, що спричиняло їхню певну дискредитацію. Великі надії на усунення згаданих явищ і поширення тоталітарної ідеології покладалися на перший в УСРР журнал «Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство». Як друковане спеціалізоване видання про радіо, часопис мав

неоціненне значення у становленні українського радянського радіомовлення 30-х – початку 40-х рр. ХХ ст., адже об'єднував на своїх шпальтах велику аудиторію навколо дива ХХ ст., як тоді називали радіо.

Мета дослідження. Визначити шляхи, завдяки яким видання стало одним із головних інструментів утвердження українського радянського радіомовлення 30-х – початку 40-х рр. ХХ ст.

Об'єкт дослідження. Ним виступає соціокомунікаційне явище радіопреси зазначеного періоду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням вивчення історії українського радіомовлення, зокрема його радянської доби, значну увагу приділяли такі вітчизняні вчені, як В. Здоровега, В. Лизанчук, В. Миронченко, В. Нужний, В. Олійник, М. Прокопенко, В. Щербатюк та ін. Чи не найчастіше цитував у своїх працях видання «Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство» В. Миронченко, подаючи докладну характеристику функціонування радіомовлення періоду 30-х – початку 40-х рр. ХХ ст. Однак окремої праці, яка була би присвячена згаданому радіовиданню, розкривала б особливості його редакційної політики впродовж усього десятиліття, здійснювала би контент-аналіз публікацій, станом на сьогодні немає, через що потреба в такому дослідженні є очевидною.

Новизна. Вперше докладно вивчено медійне явище згаданого історичного періоду – спеціалізований часопис про радіомовлення «Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство»; здійснено огляд заголовків усіх публікацій часопису, проаналізовано їхнє тематичне спрямування; вивчено змістові й структурні особливості передових статей, хронікальних повідомлень, виступів фахівців тощо з розподілом по роках – шляхом випадкової вибірки для аналізу взято по два місяці 1930–1935 рр. і 1938–1941 рр. Упродовж 1936–1937 рр. журнал не виходив.

Методи дослідження. Для підготовки статті використовувалися такі методи, як історичний, емпіричний, метод контент-аналізу, метод узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Ідеологічна монополія тоталітарного режиму означеної пори, природно, визначала діяльність усіх засобів масової інформації, зокрема українського радіомовлення. Серед його основних характеристик були такі.

У 30-ті рр. ХХ ст. видання «Робітнича радіогазета» стало справжнім аудіальним медіа, на відміну від суто друкованої версії попередніх 20-х рр. Аудіальності газеті надавав великий штат робітників (до 500 осіб), які готували тексти інформаційних повідомлень спеціально для передачі в етері. Цей продукт ще не претендував на журналістську й літературну довершеність, але усе ж його вирізняли стислість, лаконічність, простота викладу.

Запроваджено поняття «редакційна пошта». Радіогазета набула великої популярності в аудиторії, тож слухачі надсилали листи на радіо, висловлювали свою думку щодо матеріалів, розповідали про своє життя, внаслідок чого напрацьовувався зворотній зв'язок «радіо – слухач – радіо».

Радіогазети ставали ще більш популярними, їх передавали із тодішньої столиці України – Харкова, а також Києва, Одеси, Дніпропетровська, Артемівська та інших міст, які були основними радіоцентрами країни. В. Миронченко наголошує на універсальному характері радіовидань. Він зазначає, що вони адресуються усім верствам і категоріям населення – робітникам, селянам, армійцям, жінкам, дітям. Про це свідчать назви – «Комсомолец України», «Радянське село», «Червона оборона», «Піонер України» (Миронченко, 1996).

Через велику популярність у 1931 р. «Робітнича радіогазета» стала органом ЦК КП(б)У. Видання виходило двічі на добу (вранці і ввечері), мало підсумковий (нічний) бюлетень новин, літературно-мистецький тижневик. Радіогазети поступово набували ознак сучасної інформаційної радіопрограми.

Зароджувалися нові жанри радіомовлення – виступ перед мікрофоном, репортаж із місця події. І хоча на радіо виступали лише «потрібні» люди – партійні працівники, передовики виробництва, виступи яких суворо цензурувалися, поява нових форм свідчила про розвиток радіомовлення.

Радіогазети заклали основу для довершених форм організації інформаційного матеріалу, а саме випусків «Останніх вістей». На відміну від спеціалізованих радіогазет, випуски призначалися для універсальної аудиторії. Окрім того, вони доходили до слухачів оперативніше, ніж друковані видання.

Зважаючи на означені здобутки, радіо набуло всіх ознак ударної сили більшовиків, тож влада використовувала його потужності нарівні із пресою.

Однак ці успіхи українського радянського радіомовлення були пронизані небаченими проявами кремлівсько-шовіністичної політики, один із яких полягав у запровадженні всесоюзної сітки мовлення. Відповідно до неї встановлювалися обов'язкові для трансляції передачі центрального радіо з Москви. До 1991 р. на Українському радіо для загальносоюзних передач відводилося більше половини мовного часу. Відтоді й до проголошення незалежності Українське радіо було своєрідною приставкою до всесоюзного.

Розквіт радіомовлення закінчувався, що зумовлювалося засудженням ним процесів українізації. За наказом партії радіовидання критикували провідників національного відродження, були організовані прямі трансляції із судових засідань процесу «Спілки визволення України», що слугувало підготовкою до розправи над визначними діячами української культури.

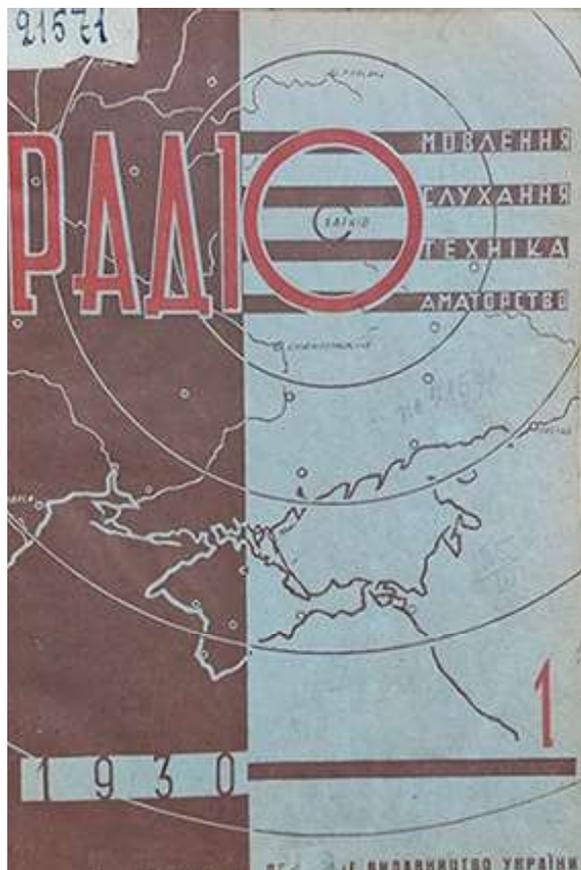
Відтоді радіогазети стрімко стали перетворюватися на заполітизовані видання, що мали на меті затаврувати представників українського відродження. Це, зауважує В. Миронченко, викликало негативну реакцію слухачів – вони сприймали газети як рупор політичної тріскотні і настирливого нав'язування партійних поглядів (Миронченко, 1996). Після ретельного аналізу з боку партії і критики слухачів у 1932 р. радіовидання ліквідували.

Згадані події, явища, процеси знаходили своє відображення на шпальтах часопису «Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство». Він почав виходити в Україні 1930 р. з періодичністю двічі на місяць – кожного 1-го та 16-го числа. На початку свого існування він був органом Всеукраїнської Радіоуправи, Товариства Друзів Радіо та Кооперації України (орфографія збережена відповідно до оригіналу видання). Часопис позиціонував себе як багатолітстрований популярно-технічний журнал обсягом 44–48 сторінок. Редакція розміщувалася за адресою: м. Харків, Радянський Майдан, № 2. До складу редколегії входили О. Балицький, В. Блохіна, Й. Ганс, В. Іванов, проф. Я. Полфьоров, проф. Хінкулов, К. Синьков, П. Степовий (відповідальний редактор – Й. Ганс).

На його шпальтах висвітлювалися вагомі суспільно-політичні питання тодішньої дійсності: організація радіофікації, радіомовлення, масового радіослухання, радіоаматорства й радіотехніки. Йшлося і про обслуговування цільової аудиторії, яку називали радіогромадськістю (нею ставали всі передплатники й читачі), радіороботу по селах, радгоспах, колгоспах, підприємствах, частинах червоної армії, клубах тощо. Журнал виступав у ролі популяризатора процесів радіобудівництва та радіофікації міста й села, пропагуючи в Україні радянський спосіб життя.

У ньому вміщувалися програми пересилань (передач) українських радіоцентрів, матеріали для курсів радіотехніки тощо.

Рис.1. Обкладинка першого номера

Варто зауважити, що радіовидання було напрочуд інтерактивним – в його створенні брали участь найкращі радіофахівці України та всього радянського союзу, а також широка мережа читачів, які ставали постійними дописувачами. У кожному номері на останній шпальті, поруч із повідомленнями про передплату, зазначалося, що журнал «Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство» повинен бути в усіх книгарнях, кіосках, на книжкових полицях, у кооперативах, крамницях, що поширюють літературу, в усіх бібліотеках, школах, сільбуддах, хатах-читальнях тощо (Журнал «Радіо ...», 1931).

Значна частина публікацій присвячувалася технічним питанням, зокрема, друкувалося багато схем, описів найновіших на той час конструкцій радіоприймачів, трансвузлів і т. д., провадилися радіоконсультації із технічних питань.

Рис. 2. Оголошення про радіоконсультацію в одному з номерів журналу.

ПРИ РЕДАКЦІ
ЖУРНАЛА „РАДІО“ ВІДКРИТО
РАДІОКОНСУЛЬТАЦІЮ
(УСНУ Й ЛИСТОВНУ)

Порядок одержання порад з консультаційного бюро журналу такий:

Усі читачі „РАДІО“ одержують відповіді **БЕЗПЛАТНО**, якщо вони з запитанням надішлють консультаційному бюрові талон, що його друкується в додатку.

Всі листи до кожного запитання надсилають по одній 10 коп. поштової марці!

РАДІОКОНСУЛЬТАЦІЯ ВІДПОВІДАЄ
виключно на радіотехнічні запитання.

Запитання треба писати чітко і коротенько та зазначати точну адресу, або прикладати листівку з заломленою адресою для відповіді. У першу чергу консультації відповідає передплатникам, що надіслали талони.

Відповіді надсилаються поштою або (якщо цього бачить редактор) етером, під час передачі журналу „РАДІО“ по радіо. Лише ті відповіді, що мають загальний інтерес друкуватимуться на сторінках журналу.

РАДІОКОНСУЛЬТАЦІЯ НЕ ВІДПОВІДАЄ:

- 1) на запитання про дані фабричної апаратури (кількість зваги тощо).
- 2) на запитання про ціни та місце продажу деталей, приладів тощо.

Листи щодо радіотехнічної консультації надсилати на адресу Харків 19, Радянський майдан, № 2, консультаційному Бюрою журналу „РАДІО“

Для усної консультації Бюро відкрито по нечетних числах від 4 – 6 ГОДИНИ ДНЯ КРІМ 7, 17 І 27 ЧИСЛА

Звертаємо особливу увагу на той факт, що практично відразу із паперовою версією часопису з’явилася й аудіоверсія, що давало можливість охопити більшу аудиторію та урізноманітнити її.

Регулярність таких сеансів слухання вражає – це можна було робити тричі на місяць – кожного 3-го, 13-го та 23-го числа о 19-й годині.

Власне, зважаючи на тогочасну суспільно-політичну ситуацію, функціонування радіочасопису відразу у двох версіях стало прецедентом українського радянського медійного ландшафту, адже навіть у більш благополучні повоєнні часи (50-80-і роки ХХ століття) нічого подібного не існувало.

Рис. 3. Оголошення про слухання в одному з номерів.

Тож цілком слушно за Постановою Ради Народних Комісарів УСРР від 19.08.1933 р. «Про Товариства друзів радіо» часопис «Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство» став органом Всеукраїнського комітету сприяння радіофікації й радіоаматорству при ЦК ЛКСМУ. Від 1934 р., коли столиця радянської України переїхала з Харкова до Києва, видання стало ще й органом Всеукраїнського комітету радіофікації та радіомовлення при Раді Народних Комісарів УСРР. Відтоді на нього покладалися ще більші завдання, а саме:

- широко й планомірно висвітлювати питання радіофікації та радіомовлення;
- організовувати розгалужений актив радіоаматорів і радіослухачів для боротьби за нові форми радіороботи, за якість радіомовлення;
- всебічно допомагати аматорам-початківцям, зокрема сільським, вміщуючи статті про організацію радіороботи по сільських гуртках, школах тощо;
- ознайомлювати читачів з останніми досягненнями радіотехніки в СРСР і за кордоном;
- провадити листовну й усну технічну консультацію для своїх читачів, допомагаючи їхній практичній радіоаматорській роботі;

- систематично друкувати матеріали про короткі та ультракороткі хвилі, приймання і пересилання телебачення;
- значно розширити відділ обміну досвідом активістів-радіоаматорів і радіогуртків;
- домогтися того, щоб кожен радіоаматор, кожен комсомолец, що цікавиться радіосправою, став передплатником журналу (Журнал «Радіо ...», 1933).

Впродовж усього досліджуваного періоду, а надто в трагічні для українського народу часи голодомору 1932–1933 рр., у часописі йшлося про те, що радіофронт як найвідповідальніша ділянка культурної революції повинен бути на височині завдань, що їх поставила партія перед країною у другій соціалістичній п'ятирічці щодо побудови безкласового соціалістичного суспільства (Журнал «Радіо ...», 1933).

У статті «Перемагаємо й переможемо», зокрема, зазначається: «Ми увіходимо в другу п'ятирічку з великими здобутками... Створено могутню соціалістичну базу. Розтрощено господарчо куркульство, – останню опору капіталістичної експлуатації в нашій країні. Радянський Союз з країни дрібного і найдрібнішого хліборобства перетворився на країну найкращого в світі хліборобства на основі колективізації, розгортання радгоспів та широкого застосування машинної техніки ...» (Журнал «Радіо ...», 1933). Ось такі цинічні й криваві підсумки діяльності радянської влади подавав часопис на тлі сотень, тисяч, мільйонів загибелей людей від голоду.

При цьому жодним чином не забували про свого головного підручного – радіо. У тій же статті наголошується і на завданнях для нього: «Вже протягом 1932 року ми щодо загальних потужностей наших відрядних радіостанцій вийшли на перше місце у світі. Нашим першорядним завданням має бути справді більшовицька боротьба за максимальну ефективність у роботі цілої радіовідрядної приймаючої бази. Велика пильність вимагати від працівників радіо. Щоб до мікрофону не потрапив буржуазний націоналіст, опортуніст, які будуть намагатися по-своєму «популяризувати рішення з'їзду партії. Пильна перевірка кожного рядка пересилань – таке завдання працівників радіостанцій, радіовузлів» (Журнал «Радіо ...», 1933).

Вивчаючи тематичне спрямування матеріалів журналу «Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство», звернімося до покажчика статей за 1931 р., який був типовим для покажчиків видання усіх інших років (1932–1935 та 1938–1941). Положення тематичних покажчиків існували у часописі у вигляді рубрик: «Радіогромадськість», «Радіофікація», «Школа і кадри», «Радіомовлення», «Масова радіоробота», «Робота з короткими хвилями», «Фейлетони й гуморески», «Виробництво й промисловість», «Теорія радіотехніки», «Техніка трансвузлів», «Аматорська практика», «Короткі хвилі», «Радіосвіта», «Технічна консультація», «Новини радіолітератури», «Довідковий матеріал» (Журнал «Радіо ...», 1931).

Вельми цінним є те, що рубрики доволі розмаїті й охоплюють увесь спектр діяльності радіо – творчо-виробничі, технологічно-технічні, освітні, організаційні, інтерактивні та інші аспекти. Кожна рубрика вмещувала різножанрові матеріали, а саме передові статті, хронікальні повідомлення, огляди й коментарі фахівців, листи радіослухачів, гумористичні матеріали, технічні консультації, рекламну продукцію. Власне, попри потужне ідеологічне підґрунтя, наповнення часопису було таким, що кожен читач і радіослухач міг задовольнити свої інформаційні потреби й інтереси. Про це свідчать заголовки публікацій, уміщених у першому номері журналу за 1931 р. (Журнал «Радіо ...», 1931).

Заголовки публікацій журналу № 1, 1931 р.

1. Передова стаття. До нових боїв
2. Передова стаття. Під огляд плянову радіофікацію
3. Я. Кремер. Радіомовні хиби Донбасу
4. Я. Могила. Без радіокерма
5. О. Ковальчук. Радіофікація школи і виші
6. Л. Чміль. Гумореска «Замість радіо – сірка ...»
7. Місця стогнуть (хроніка)
8. Редакційна стаття. Електромагнетизм та індукція
9. Редакційна стаття. Практика електричного пересилання. виображень
10. Замітка. Відрядники короткохвильовика
11. Програми пересилань українських радіоцентрів (з 6 по 20 січня 1931 р.)

12. Редакційна стаття. Стан етеру
13. Хроніка. Думки слухачів
14. Радіохроніка (стан радіофікації, забезпечення наснаження трансвузлів, радіофікація залізниць та ін.)

Звернімо увагу на те, що впродовж усього свого існування журнал вирізнявся багатою тематичною палітрою, завдяки якій подавалися матеріали для різних категорій і прошарків населення. До прикладу – заголовки публікацій, уміщених у № 5 часопису від 1934 р. (Журнал «Радіо ...», 1934).

Заголовки публікацій журналу № 5, 1934 р.

1. Передова стаття. Про радіо
2. О. Карпенко. Радіомовлення УСРР на сьогодні
3. В. Зубравський. Чергові завдання музичного мовлення
4. Передова стаття. Всесоюзна нарада в справах художнього мовлення
5. А. Мітлянська. Проблема легкої музики в музичному радіомовленні
6. Замітка. Зустріч радіослухачів-робітників харківських заводів із Всеукраїнським радіокомітетом
7. Б. Рейтенбург. Забезпечити радіослухачів високоякісними художніми пересиланнями
8. Замітка. Горловка буде суцільно радіофікованою.
9. Замітка. Повністю завантажити горлівські радіовузли
10. Душкін, Пащинська, Степковський. Лист до редакції журналу «Радіо»
11. Передова стаття. Про «веселі» романси Харківського облрадіокомітету і нудьгу радіослухачів
12. О. Балицький. Радіопересувка в боротьбі за врожай
13. Редакційна стаття. Сучасний електромагнітний гучномовець
14. Редакційна стаття. Саморобний конденсаторний блок

Зазначимо, що радіовидання вирізнялося не лише багатою тематичною, а й жанровою палітрою. У кожному номері вміщувалися передові статті, в яких аналізувалися актуальні питання радіофікації й радіомовлення, подавалася хроніка

подій з обласних центрів, міст і сіл, були наявні огляди й коментарі політиків, науковців, письменників щодо специфіки функціонування радіо, шляхів поліпшення підготовки радіопродукту, забезпечувався зворотний зв'язок завдяки публікуванню листів слухачів, уміщувалися редакційні статті з технологічно-технічних питань тощо. Наголосимо на тому, що траплялися такі номери, в яких половина площі присвячувалася саме технічному забезпеченню діяльності радіостанцій – подавалися фотографії приладів, електричні схеми, діаграми, графіки тощо.

Розглянемо також і заголовки останнього випуску (№ 4) журналу, що вийшов у прикінцевий рік свого функціонування, а саме у квітні 1941 р. (Журнал «Радіо ...», 1941).

Заголовки публікацій журналу № 4, 1941 р.

1. Передова стаття. Рішуче перебудувати радіомовлення
2. О. Прицкер. Конференція радіослухачів
3. Я. Мухаметов. Масова робота – велика і потрібна справа
4. А. Козлов, А. Дорогокупля. Готуються до виставки
5. М. Гальпер. Бюлетені-інструктажі
6. Кацнельсон. Радіовиставка в Харкові
7. М. Нижник. Славутська редакція
8. А. Гаврилюк. Не приділяють уваги
9. Я. Лерман, А. Дудкін. Організатори колективного слухання.
10. І. Анохін. Радіокорівський актив
11. С. Розенау, А. Гойхбург. Гурток в Рогатині
12. І. Жеребцов. Просте електричне коло та закон Ома
13. Ю. Рутковський. Про радіоутиль
14. В. Перевертун. Батарейка-пересувка
15. С. Усачов. Економічне споживання анодного струму

Привертає увагу те, що майже в кожному номері радіовидання на першій-другій шпальтах уміщувалися передові статті про сутність і структуру радіомовлення, творчі особливості підготовки різного роду передач, аналізувалася робота дикторів, редакторів, артистів, режисерів, техніків і т. д. Не можна не помітити, що часопис постійно порушував питання щодо якості усіх видів радіомовлення – інформаційного, аналітичного та художньо-

публіцистичного, що свідчить про намагання піднести радіороботу на височенний рівень, зважаючи при цьому на інтереси аудиторії, піклуючись про розвиток її світогляду, ерудованості тощо.

Забезпечувати високу ефективність друкованого й радіослова покликаний контент журналу. Адже радіомовленню відводилася роль могутнього чинника культурної революції, організатора мільйонів трудящих, велетенської оази в справі виховання найширших кіл трудящих України.

Його сутнісні й структурні характеристики полягають ось у чому.

Насамперед – це глибинний погляд на всі питання, пов'язані з функціонуванням радіомовлення, що надавало кожній публікації високої переконливості, документальності й експертності.

Вражає, якою мірою ретельним був аналіз усіх радіопередач, що лунали в етері. Часто-густо висловлювалися критичні міркування щодо контенту. Мова йде про якість наших пересилань, зазначається у передовій статті «За жваве, цікаве радіомовлення!» (1932. № 23–24), про їхній зміст, їхню форму, їхню побудову, їхню ефективність. Чи все гаразд у цій галузі? Чи відповідають якість, форма, побудова наших пересилань тим вимогам, які поставлені перед радіомовленням? Чи гарантують вони на сьогодні зацікавленість широких слухацьких мас? Чи можна бути певними, що ці пересилання дійсно ефективні, що вони доходять до широких мас слухачів, що вони цікаві для цих мас, що слухачі чекають на радіопересилання? З цілковитою відвертістю треба відповісти на ці питання: ні, ні й ще раз ні. Вимкнені репродуктори стали вже поширеною темою для багатьох дотепів і анекдотів як у житті, так і в гумористичних журналах. Далі наголошується на тому, що, на превеликий жаль, вимкнені репродуктори стали побутовим явищем не з причини технічних недоліків (це ще можна було б зрозуміти), а головне через явну неефективність пересилань, через їхню погану якість. Причиною такого ганебного становища, зазначається у статті, є цілковита відірваність працівників радіомовлення від слухачів, від тих мас, що є споживачами їхньої продукції. Працівники радіомовлення не знають, для кого вони працюють, не знають, як доходить до слухачів їхня продукція, навіть не знають, чи доходить вона до них взагалі.

Зверталася окрема увага й на безвідповідальне ставлення працівників радіо безпосередньо до слова, мовленого в етері. Вони ніколи не чують, йдеться у публікації, не тільки, так би мовити, етерного вигляду їхньої продукції, вони навіть, як правило, не слухають своїх пересилань взагалі, хоча б відразу після мікрофона, для перевірки. Окремі товариші вимагали навіть якусь платну бригаду, що обов'язково переслухувала б пересилання, або навантажити працівників радіомовлення в обов'язковому порядку слуханням пересилань хоча б не з етеру, а з дротів. Цілком можливо, зазначається далі, що працівники радіо, послухавши раз чи два свої власні пересилання, переконалися б, що таку продукцію слухати не можливо, що вона нудна, що вона відштовхує слухача від гучномовця (Журнал «Радіо ...», 1932).

Варто відзначити високий рівень співпраці зі своєю читацькою аудиторією, повсякчасне вивчення громадської думки шляхом проведення анкетування читачів. Наприклад, у журналі № 22 від 1932 р. у передовій статті «Яким мусить бути журнал “Радіо”?», вміщено анкету читача з метою визначити, яким є його обличчя, з'ясувати думку про видання. Редакція отримала 1252 відповіді. Отже, було виявлено, що читачами часопису **за соціальним станом** є: робітники – 27,9%; колгоспники – 21,0%; службовці – 19,0%; учні – 18,6%; студенти – 6,3%; вчителі – 4,3%; одноосібники – 1,6%; інші – 1,3%.

За категорією читачами були: радіоаматори-практики – 64,5%; радіослухачі – 14,8%; радіотехніки – 14,3%; короткохвильовики – 6,4%; **за віком:** від 12 до 17 років – 26,8%; від 18 до 25 років – 46,5%; від 26 до 40 років – 23,3%; від 41 до 60 років – 3,4%; **за освітою:** середня – 48,2%; нижча – 43,4%; вища – 5,4%; самоуки – 3,0%.

В анкеті також ставилося запитання про те, чи допомагає журнал «Радіо» у щоденній роботі читача. Відповіді поділилися таким чином: допомагає – 63,5%; мало допомагає – 24,2%; не допомагає – 12,3%.

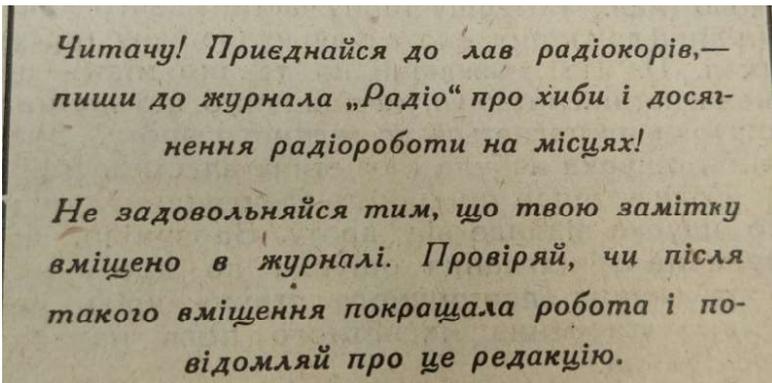
Як бачимо, аудиторія радіовидання була доволі розмаїтою, однак, зазначалося у статті, задовольнити усі категорії читачів не зможе жодний журнал, а особливо такий, що має читачів від піонера до діда. Однак у всякому разі журнал перебудує свою роботу, щоби зменшити кількість тих, кому він мало допомагає

або не допомагає узагалі. Далі було подано відповіді респондентів щодо бажаного змісту часопису, що не менш яскраво показують обличчя багатогранного читача (5470 відповідей): конструкції приймачів – 15,8%; техконсультація – 14,8%; схеми – 14,3%; теорія, фізика й електротехніка – 13,8%; телебачення – 9,7; техніка і практика трансвузлів – 7,3%; пересилання виображень – 6,6%; новини радіолітератури – 5,9%; статті про мовлення й слухання – 4,8%; статті на громадсько-політичні теми – 3,8%; організаційні статті (з радіофікації, організації радіомовлення, радіослухання) – 3,2%.

Окрім того, читачі висловлювали побажання провадити «суди» над радіопродукцією, поновити радіохроніку, запровадити поштову скриньку, вміщувати новини закордонної радіотехніки, періодично подавати огляд радіоринку, радіогумор, огляди радіомовлення в Україні і за кордоном, радіофільми, літературно-художні матеріали тощо (Журнал «Радіо ...», 1932).

Іноді, аби посилити ефективність публікацій під матеріалами вміщувалися й спеціальні звернення до позаштатних авторів і читачів.

Рис. 4. Звернення в одному з номерів журналу:

Висока частотність розміщення матеріалів про радіоосвіту дорослих і дітей. Майже в кожному номері журналу можна було знайти матеріали про висвітлення питання підготовки кадрів для радіомовлення, організацію радіогуртків у середній і вищій

школах, досвід закладів із доброю організацією радіомовлення, посилення інтересу до радіо з боку вчителівства, налагодження масового радіослухання і радіоруху на селі та ін.

У журналі «Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство» у передовій статті П. Лукашенка «На боротьбу за радіо в школі!» (1931. № 3) йдеться про те, що саме школа має взяти на себе почесний і відповідальний обов'язок поширити радіосправу серед широких трудящих мас. Акцентується увага на тому, що школа суттєво відстала в застосуванні радіо. Величезні можливості, що може дати радіо школі, як і величезні можливості масового поширення радіо в маси, поширення радіослухання, радіокультури, зокрема на селі, у нас не використовуються. Це зобов'язує усіх розгорнути широку ударну роботу, щоб надолужити прогаяне. Треба добитися, зазначається у статті, об'єднавши всі джерела й можливості, організації спеціального фонду радіофікації школи. Необхідно через спілку робітників освіти значно поширити пропаганду радіо серед робітників освіти та піднести масовий радіорух серед дітей за проводом піонерських організацій (Журнал «Радіо ...», 1931).

Варто відзначити також широке використання рекламної продукції. Доволі часто на шпальтах радіовидання можна було натрапити на оголошення про організацію конкурсів, консультацій, курсів для читачів, що мало за мету охопити радіомовленням різні верстви населення. Свідченням цього, наприклад, була реклама п. н. «Конкурс на радіотвір», яку опубліковано в № 15 журналу за 1933 р. У ній йшла мова про те, що Всеукраїнський комітет радіофікації і радіомовлення при РНК УСРР оголошує конкурс на кращий радіодраматичний твір (радіокомпозиція, п'єса, фільм тощо). Встановлюються такі премії: перша – 3000 крб; дві премії по 1500 крб; дві премії по 1000 крб. До участі в конкурсі запрошують драматургів, поетів, режисерів УСРР та братніх республік. Твір мусить бути розміром не більше, як один друкований аркуш і розрахований на виконання при мікрофоні за 40–50 хв. Твір міг бути написаний на такі теми: 1) нацкультбудівництво в УСРР; 2) велетні соціалістичної промисловості УСРР; 3) реконструкція сільського господарства; 4) перемоги першої п'ятирічки; 5) оборона СРСР; 6) за світовий

Жовтень; 7) за новий соціалістичний Донбас; 8) за новий соціалістичний побут.

Із запитаннями звертатися: Харків, Радянський майдан, 2. Всеукраїнський комітет радіофікації і радіомовлення при РНК УСРР (Журнал «Радіо ...», 1933).

Рис. 5. Оголошення про конкурс на краще розповсюдження журналу

ОСЕРЕДНИ ТАР,
Ч И Т А Ч І -
А К Т И В І С Т І
Ж У Р Н А Л А
РАДІО!
ВКЛЮЧАЙТЕСЯ
ДО ЛАВ КРАЩИХ
РОЗПОВСЮДНИКІВ
СВОГО ЖУРНАЛУ,
ОРГАНІЗУЙТЕ
ПОМІЖ СОБОЮ
СОЦЗМАГАННЯ,
С П Р И Й Ї Т Е
З Д І Я С Н Е Н Н Ю
ПОСТАНОВИ З'їзду
ПРО ЗБІЛЬШЕННЯ
ТИРЯЖУ ЖУРНАЛА

РАДІО
ДО 100.000
РЕДАКЦІЯ
ОРГАНІЗУЄ
ВЕЛИКИЙ
РАДІО-КОНКУРС
НА КРАЩИХ РОЗПОВСЮДНИКІВ ЖУРНАЛУ „РАДІО“

ЗА 100.000

**РАДІОЦЕНТРИ, ТРАНЗУЗЛИ,
КОРОТКОХВИЛЬНИКИ!**

СПОЩАЙТЕ ЧЕРЕЗ ЕТЕР

своїх слухачів про радіо-конкурс. Це допо-
маже просунути журнал „РАДІО“ впереду.
Пам'ятайте, що найважливішою рисою нашого
журналу є висвітлення всіх сторін життя нашої
держави!

СЛУХАЙТЕ
ЖУРНАЛ „РАДІО“ ЕТЕРОМ ЧЕРЕЗ СТАНЦІЮ РВ — 20
КОЖНОГО В-го, 13 го ТА 23 О 13 ГОДИНИ

Структурні характеристики часопису теж сприяли посиленню впливу на аудиторію. Ідеться про грамотну композицію – паритетне розміщення великих за обсягом публікацій із малими, чітка структурованість публікацій (спершу виклад фактажу,

статистичної інформації, потім – оцінок і коментарів до них), присутність в окремих статтях фотографій, хоч іноді й не дуже високої якості, чітку побудову хронікальних, інформаційних і коментованих повідомлень, розміщення матеріалів за рубриками, врізки із цитатами посадовців тощо.

На основі викладеного визначимо шляхи, завдяки яким видання стало одним із головних інструментів утвердження українського радянського радіомовлення 30-х – початку 40-х рр. XX ст. і засобом пропагандистського впливу на аудиторію:

- глибоке розуміння можновладцями, радіофахівцями широких потенційних можливостей впливу радіо на суспільну свідомість і намагання використати всі його функціональні переваги;

- розгортання на основі цього потужної масової роботи з населенням, що вилилося у ціле соціокомунікаційне явище – радіорух, пов'язаний зі здійсненням радіофікації та, відповідно, налагодженням радіомовлення у всіх містах і селах, фабриках, заводах, колгоспах, радгоспах, армії, вишах, школах і т. д.;

- ретельне вивчення програмового продукту радіостанцій, виявлення його сильних і слабких сторін, зосередження на недоліках, зокрема за допомогою гумористичного контенту;

- сутнісні та структурні особливості матеріалів, які в сукупності досягали медійного ефекту на читачів журналу та слухачів станцій.

Висновки. Потрібно віддати належне тому факту, що в усіх номерах журналу «Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство» прямо чи опосередковано йшлося про те, що видання повинно стати осередком, навколо якого скупчуватиметься творча думка широкої аудиторії радіослухачів. Український журнал «Радіо», йдеться у виданні № 1 від 1930 р., має відрізнятись від інших подібних журналів не тільки тим, що він виходить українською мовою. Це тільки зовнішня ознака. Змістом журнал повинен відбивати характерні процеси радіоруху в Україні та, зокрема, приділяти серйозну увагу настановленню, змістові та формам українського радіомовлення як центрального, в столиці радянської України, так і по решті радіоцентрів на периферії (Київ, Одеса, Дніпропетровське, Артемівське).

Завдяки злагодженій роботі редакції, посадовців, позаштатних авторів, дописувачів видання стало одним із головних інструментів утвердження українського радянського радіомовлення 30-х – початку 40-х рр. XX ст. Саме досягнення означеного періоду заклали міцний підмурівок для подальшого становлення радіо й перетворення його на незмінний атрибут життя радянських людей.

Часопис відіграв яскраво виражену інтегративну роль, зумів об'єднати навколо радіо різні категорії людей, пробудити в них інтерес до радіосправи та, що найважливіше, втримати таку цікавість. Завдяки чіткій і цілеспрямованій роботі видання утворилася своєрідна спільнота – радіоаматори, що з часом переросла в явище радіоаматорства, яке потребує окремого вивчення.

Журнал став масовим організатором, пропагандистом, комунікатором серед радіогромадськості як у вагомих суспільно-політичних (з'їзди та конференції партії, п'ятирічки, весняні сівби та збори врожаю тощо), так і в повсякденних (радіокурси, радіогуртки, радіоконкурси і т. д.) справах. Можна зі стовідсотковою упевненістю розглядати радіовидання як тогочасну соціальну мережу.

Література

Вже протягом 1932 року ми... (1933). *Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство*, 15, 1–2. Харків.

Видання повинно стати осередком... (1930). *Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство*, 1, 2. Харків.

Всеукраїнський комітет радіофікації і радіомовлення... (1933). *Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство*, 15, 101–102. Харків.

До нових боїв. (1931). *Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство*, 1, 1–2. Харків.

Журнал «Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство» повинен бути... (1931). *Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство*, 3, 6–7. Харків.

За жваве, цікаве радіомовлення! (1932). *Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство*, 23–24, 1–4. Харків.

Лукашенко, П. (1931). На боротьбу за радіо в школі! *Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство*, 3, 1–4. Харків.

Миронченко, В. Я. (1996). *Основи інформаційного радіомовлення*: підручник. Київ: ІЗМН.

Перемагаємо й переможемо. (1933). *Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство*, 15, 1–2. Харків.

Про радіо. (1934). *Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Ампаторство*, 5, 1–2. Харків.

Радіогромадськість. Радіофікація... (1931). *Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Ампаторство*, 20, 115–118. Харків.

Радіофронт як найвідповідальніша ділянка ... (1933). *Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Ампаторство*, 15, 67–69. Харків.

Рішуче перебудувати радіомовлення. (1941). *Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Ампаторство*, 4, 1–2. Харків.

Український журнал «Радіо»... (1930). *Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Ампаторство*, 1, 32–33. Харків.

Широко й планомірно висвітлювати питання... (1933). *Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Ампаторство*, 1, 89–90. Харків.

Яким мусить бути журнал «Радіо»? (1932). *Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Ампаторство*, 22, 1–2. Харків.

References

Do novykh boyiv [To new battles]. (1931). *Radio. Movlennya. Slukhannya. Tekhnika. Amatorstvo*, 1, 1–2. Kharkiv [in Ukrainian].

Lukashenko, P. (1931). Na borotbu za radio v shkoli! [To fight for the radio at school!]. *Radio. Movlennya. Slukhannya. Tekhnika. Amatorstvo*, 3, 1–4. Kharkiv [in Ukrainian].

Myronchenko, V. Ya. (1996). *Osnovy informatsiynoho radiomovlennya: pidruchnyk* [Basics of information radio broadcasting: a textbook]. Kyiv: IZMN [in Ukrainian].

Peremahayemo yu peremozhemo. [We win and we will win]. (1933). *Radio. Movlennya. Slukhannya. Tekhnika. Amatorstvo*, 15, 1–2. Kharkiv [in Ukrainian].

Pro radio. [About the radio]. (1934). *Radio. Movlennya. Slukhannya. Tekhnika. Amatorstvo*, 5, 1–2. Kharkiv [in Ukrainian].

Radiohromadskist. Radiofikatsiya... [Radio community. Radiofication...]. (1931). *Radio. Movlennya. Slukhannya. Tekhnika. Amatorstvo*, 20, 115–118. Kharkiv [in Ukrainian].

Radiofront yak nayvidpovidalnisha dilyanka.. [The radio front as the most responsible area...]. (1933). *Radio. Movlennya. Slukhannya. Tekhnika. Amatorstvo*, 15, 67–69. Kharkiv [in Ukrainian].

Rishuche perebuduvaty radiomovlennya.[Resolutely rebuild radio broadcasting]. (1941). *Radio. Movlennya. Slukhannya. Tekhnika. Amatorstvo*, 4, 1–2. Kharkiv [in Ukrainian].

Shyroko yu planomirno vysvitlyuvaty pytannya... [Broadly and systematically cover issues...]. (1933). *Radio. Movlennya. Slukhannya. Tekhnika. Amatorstvo*, 1, 89–90. Kharkiv [in Ukrainian].

Ukrayinskyy zhurnal «Radio» ... [Ukrainian magazine «Radio»...]. (1930). *Radio. Movlennya. Slukhannya. Tekhnika. Amatorstvo*, 1, 32–33. Kharkiv [in Ukrainian].

Vseukrayinskyy komitet radiofikatsiyi i radiomovlennya...[The All-Ukrainian Committee for Radiofication and Radio Broadcasting...]. (1933). *Radio. Movlennya. Slukhannya. Tekhnika. Amatorstvo*, 15, 101–102. Kharkiv [in Ukrainian].

Vydannya povynno staty oseredkom.... [The publication should become a focus...]. (1930). *Radio. Movlennya. Slukhannya. Tekhnika. Amatorstvo*, 1, 2. Kharkiv [in Ukrainian].

Vzhe protyahom 1932 roku my... [As early as 1932, we...]. (1933). *Radio. Movlennya. Slukhannya. Tekhnika. Amatorstvo*, 15, 1–2. Kharkiv [in Ukrainian].

Yakym musyt buty zhurnal «Radio»? [What should be the magazine «Radio»?] (1932). *Radio. Movlennya. Slukhannya. Tekhnika. Amatorstvo*, 22, 1–2. Kharkiv [in Ukrainian].

Za zhvave, tsikave radiomovlennya! [For lively, interesting radio broadcasting!]. (1932). *Radio. Movlennya. Slukhannya. Tekhnika. Amatorstvo*, 23–24, 1–4. Kharkiv [in Ukrainian].

Zhurnal «Radio. Movlennya. Slukhannya. Tekhnika. Amatorstvo» povynen buty... [Magazine «Radio. speech Hearing. Machinery. Amateur» should be...]. (1933). *Radio. Movlennya. Slukhannya. Tekhnika. Amatorstvo*, 3, 6–7. Kharkiv [in Ukrainian].

Mayya Nahornyak

PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Audiovisual Media
Educational and Scientific Institute of Journalism
Taras Shevchenko Kyiv National University
(Kyiv, Ukraine)

MAGAZINE «RADIO. BROADCASTING. LISTENING. MACHINERY. AMATEURSHIP» AND ITS ROLE IN FORMATION UKRAINIAN SOVIET RADIO BROADCASTING 30's - EARLY 40'S OF THE 20th CENTURY

In the history of Ukraine, the period of the 1930s – early 1940s of the 20th century was marked by the formation of the national Soviet statehood, which led to the emergence of a totalitarian regime. In order to explain every issue of social life, the party and the state actively used a single totalitarian ideology, which created an ideological monopoly on truth. The role of the leader of this ideology, among other media, was taken over by radio broadcasting. It is noteworthy that at that turbulent time there was a specialized publication that covered all aspects of the functioning of the radio, as evidenced by the name of the magazine – «Radio. Broadcasting. Listening. Machinery. Amateurship».

The purpose of the article is to find out the ways in which the magazine acquired the characteristics of one of the main tools for the establishment of Ukrainian Soviet radio broadcasting. Among the tasks, we distinguish the following: to study the thematic direction of the publication's materials, to investigate the essential and structural characteristics of the content.

In order to achieve the goal and solve the problems, such methods as historical, empirical, the method of content analysis, and the method of generalization were used.

The novelty of the article lies in the fact that an attempt was made to study in detail such a media phenomenon of the mentioned period as the radio press and its role in the socio-political processes of Soviet Ukraine in the 1930s – early 1940s of the 20th century.

Keywords: totalitarian regime, Ukrainian Soviet radio broadcasting, radio movement, radiofication, radiobroadcasting.

Стаття надійшла 05.11.2024

Прийнято 20.01.2025

Опубліковано on-line 22.12.2025